

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми **«КОРЕКЦІЯ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ З
ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ПЛАВАННЯ»**

Виконала:
студентка KorOs1-M19z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Селезньова Богдана Богданівна

Керівник:
Вержиховська О.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Докучина Т.О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський 2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ В ТЕОРІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА В ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ	7
1.1. Особливості психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту.....	7
1.2. Фізичне виховання як засіб корекції розвитку учнів з порушеннями інтелекту.....	20
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ	36
2.1. Методика констатувального етапу дослідження.....	36
2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження.....	43
Висновки до другого розділу.....	50
РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЯ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ПЛАВАННЯ	52
3.1. Методика корекції психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту засобами плавання.....	52
3.2. Методичні рекомендації щодо використання плавання як засобу психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту.....	57
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВОК	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти відбувається переосмислення концептуальних підходів до навчання і виховання дітей та підлітків, які мають психофізичні вади, та змісту їх корекційного навчання.

Дослідження вчених В.І. Бондаря, Т.П. Вісковатової, В.М. Синьова, О.П. Хохліної, Б.Г. Шеремет, М.К. Шеремет, М.Д. Ярмаченка та інших підтверджують, що ефективне навчання і виховання дітей різних нозологій є можливим тоді, коли створені спеціальні умови, сприятливі для корекції, компенсації їх розвитку та вдосконалення фізичних і психічних можливостей, необхідних для подальшої трудової діяльності та самостійного життя. Зазначене стосується й освітнього процесу дітей з порушеннями інтелекту.

Дослідження вчених (Л.С. Виготський, М.О. Козленко, М.С. Певзнер та ін.) доводять, що у фізичному розвитку, як і в розумовому, у більшості учнів спеціальної школи спостерігаються істотні порушення. Властиве учням з порушеннями інтелекту раннє порушення в центральній нервовій системі спричиняє порушення в загальному соматичному стані і розвитку дитини. В моториці учнів спостерігаються більш-менш виражені порушення: в одних випадках порушується формування цілеспрямованих рухів, в інших – запізнюється автоматизація окремих рухів. Серед учнів спеціальної школи є діти, в яких обмежені рухи у кінцівках або спостерігаються зайві неупорядковані рухи, в'ялість, патологічна уповільненість у рухах, а також часткова атипичність фізичного розвитку. Тому корекція психофізичного розвитку учнів засобами фізичного виховання є важливим напрямом навчально-виховної роботи спеціальної школи (М.П. Вайзман, Л.С. Виготський, Ю.І. Вісковатов, О.А. Дмитрієв, М.О. Козленко, Б.Г. Шеремет).

Плавання, з огляду на вплив водного середовища, є важливою складовою системи фізичного виховання учнів спеціальних шкіл усіх видів. На необхідності його використання у навчально-виховній роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку наголошували у своїх працях Н.Г. Байкіна. У дослідженнях В.С. Автандиляна, В.В. Кім, С.Б. Раку, Є.С. Черник доведено позитивний вплив плавання на загальний психофізичний розвиток учнів. Природно, що стан здоров'я, загального фізичного розвитку учнів є важливою передумовою підготовки їх до майбутньої трудової діяльності. Саме тому важливим завданням фізичного виховання дітей з порушеннями інтелекту є фізичне оздоровлення, створення умов для корекції недоліків фізичного розвитку та загартування організму.

Актуальність і недостатня розробленість вище зазначених питань зумовили вибір теми дипломної роботи магістра **«Корекція психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту засобами плавання»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методiku корекційних занять із плавання, що сприяють психофізичному розвитку підлітків з порушеннями інтелекту.

Об'єкт дослідження: психофізичний розвиток підлітків з порушеннями інтелекту у процесі фізичного виховання.

Предмет дослідження: корекція психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту засобами плавання.

Гіпотеза дослідження: розробка методики та методичних рекомендацій з корекції психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту засобами плавання сприятиме їх подальшій адаптації та соціалізації.

Для реалізації поставленої мети було окреслено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в теорії та практиці фізичного виховання учнів з порушеннями інтелекту в психолого-педагогічній літературі.

2. Дослідити стан психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту.

3. Розробити методику та методичні рекомендації з корекції психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту засобами плавання.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження, аналіз досвіду роботи спеціальних загальноосвітніх шкіл, теоретичне обґрунтування методики корекційних занять із плавання для підлітків з порушеннями інтелекту, синтезування результатів експерименту; аналіз педагогічної документації, педагогічні спостереження, констатувальний і формувальний експерименти, опитування, анкетування, бесіда, для виявлення показників психофізичного розвитку використовувався метод тестів; кількісний та якісний аналізи результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Хмельницька спеціалізована загальноосвітня школа I-III ст. №32, центр соціально-психологічних досліджень та адаптації «Інсайт».

Теоретична значущість полягає в аналізі стану досліджуваної проблеми в теорії та практиці фізичного виховання учнів з порушеннями інтелекту в психолого-педагогічній літературі.

Практичне значення полягає в емпіричному вивченні стану психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту та розробці методики та методичних рекомендацій з корекції психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту засобами плавання.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Робота висвітлена у статті «Корекція психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту засобами плавання».

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВОК

Теоретико-практичне вивчення проблеми корекції психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту засобами плавання дав нам змогу зробити наступні висновки.

На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти відбувається вдосконалення чинних і розробка нових педагогічних систем, триває пошук нових методів підвищення якості й інтенсивності навчально-виховного процесу, що, у свою чергу, вимагає адекватного науково-педагогічного супроводу. Йдеться про орієнтацію на ефективне залучення неуражених аналізаторів і функцій з компенсаторно-корекційним навантаженням, на такий розвиток дитини, який забезпечить її інтеграцію в суспільство. У зв'язку з тим, що в наш час в Україні зростає кількість дітей з порушеннями інтелекту, проблема їх вивчення не втрачає своєї актуальності, а зміст і методика відповідної корекційної роботи набувають особливого значення.

На сьогодні фахівці встановили понад сто причин виникнення порушення інтелекту, однак питання щодо завчасного виявлення й подолання даної вади залишається відкритим. Поділ дітей з порушеннями інтелекту за ступенем тяжкості ураження дає можливість більш диференційовано підходити до процесу їх навчання і виховання та створювати необхідні умови для корекції психофізичних вад. Доведено, що інтелектуальні порушення у переважній більшості випадків поєднуються з руховими розладами. У зв'язку з цим великої ваги набуває підвищення вимог до якості педагогічної роботи з дітьми з порушеннями інтелекту, оскільки інтелектуальні та фізичні вади об'єктивно ускладнюють їх соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство.

Вивчення теоретичних засад психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту свідчить про наявність у цієї категорії осіб значних розладів у психомоторній і психічній сферах. Психомоторні вади зумовлюють загальмованість і скутість рухів, неузгодженість рухових дій,

неспроможність чітко керувати рухами, а також поганий розвиток рухових здібностей. Щодо психічного розвитку відзначаються порушення всіх видів пізнавальної діяльності (відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення), а також емоційно-вольової сфери й особистості в цілому.

У науково-методичній літературі висвітлено вплив занять фізичною культурою на організм дітей з порушеннями інтелекту й виявлено, що фізичне виховання, крім оздоровчої та корекційної дії, є потужним стимулом розвитку рухової сфери та психіки дітей. Однак у спеціальній літературі повідомлення про корекцію психофізичного розвитку дитини з порушеннями інтелекту за допомогою засобів фізичного виховання є досить нечисленими. Тому на сьогодні проблема оптимізації навчально-виховного процесу у спеціальних школах є актуальною.

На підставі аналізу літературних джерел був дібраний комплекс тестових завдань для визначення рівня психофізичного розвитку підлітків за трьома складовими: закономірні зміни у психічному розвитку, що сприяють появі нових структур і властивостей особистості; розвиток рухових можливостей (сили, швидкості рухів та реакції, витривалості, гнучкості, статичної і динамічної координації рухів, швидко-силових здібностей); готовність до виконання дій із самообслуговування.

Тестування рівня сформованості процесу мислення, рухових якостей і навичок самообслуговування дозволили встановити характерні риси психофізичного розвитку підлітків з порушеннями інтелекту у порівнянні з їх однолітками з типовим розвитком. Результати наших досліджень свідчать про те, що у підлітків з порушеннями інтелекту рівень психічного розвитку, а саме сформованості процесу мислення, достовірно нижчий, ніж у їх однолітків з типовим розвитком. Особливо це стосується просторового орієнтування і конструктивної діяльності на об'ємних та площинних предметах, що підтверджують дуже низькі, порівняно з нормою, результати тестового випробування підлітків з порушеннями інтелекту.

Проведене дослідження засвідчило, що рівень сформованих у підлітків з порушеннями інтелекту навичок самообслуговування, а саме: уміння роздягатися й одягатися, користуватися душем, митися, витиратися рушником, доглядати за волоссям, доглядати за власними речами та одягом, значно нижчий, ніж у їх однолітків з типовим розвитком.

Для формування навичок самообслуговування та розвитку відповідних особистісних якостей необхідна також цілеспрямована корекційно-розвивальна педагогічна робота. Саме заняття із плавання та санітарно-гігієнічні вимоги до них спонукають підлітків з порушеннями інтелекту до опанування широким арсеналом навичок самообслуговування, які необхідні для забезпечення відносно незалежного проживання.

Обґрунтовано методику корекційних занять із плавання для підлітків з порушенням інтелекту, визначено педагогічні умови їх проведення, розкрито специфіку практичного використання плавання з метою активізації психофізичного розвитку.

Основними засобами впливу на розвиток психічної сфери стали завдання для розвитку уваги, її переключення, розподілу, концентрації; асоціативної пам'яті; асоціативного мислення. Для цього слід використовувати запропоновані образні вислови та порівняння, різноманітні ігри у воді, а також допоміжні орієнтири (засоби тактильної орієнтації або обмеження рухів, що являють собою допоміжні приладдя – м'ячі, гімнастичні палиці, стінки, сходи, лави та ін.; окремі сегменти тіла) і систему спеціально розроблених жестів та умовних сигналів вчителя, кожен із яких несе конкретну інформацію про необхідність перебудови діяльності або зміну її характеру. Також на заняттях із плавання вчитель має використовувати такий методичний прийом, як розповідь самих учнів про способи й особливості виконання вправ та проведення ігор із опертям на навідні запитання. Створення на заняттях різноманітні ситуації спонукатиме дітей самостійно аналізувати, порівнювати, узагальнювати, усвідомлювати сутність певних явищ, обґрунтовувати обраний спосіб дій. Розвиток рухових можливостей слід

спрямовувати на корекцію таких рухових якостей, як сила, швидкість, спритність, витривалість, гнучкість.

Специфіка етико-естетичного виховання полягала в тому, що вжиті нами заходи сприяли вихованню в учнів особистісної поведінки, а також поступовому формуванню у підлітків з порушеннями інтелекту чуття прекрасного, сприйманню краси рухів, отриманню задоволення від музичного супроводу корекційних занять у воді. Музика стимулювала позитивне емоційне ставлення та інтерес підлітків до занять із плавання, збагачення музичних вражень і переживань, за допомогою музики виховувалося естетичне ставлення до навколишнього середовища.

Визначення корекційно-розвивальних завдань, дотримання спеціальних принципів, використання методів та методичних прийомів навчання, застосування різноманітних засобів навчання, спрямованих на корекцію відхилень у психофізичному розвитку підлітків з порушеннями інтелекту, дотримання психолого-педагогічних умов під час занять плаванням посилює корекційно-розвивальний вплив занять із плавання за розробленою методикою та методичними рекомендаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Автандилян В.С. Методика и эффективность использования занятий плаванием в физическом воспитании детей с легкой степенью умственной отсталости : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры». К, 1986. 23 с.
2. Анисимов-Спиридонов Д.Д., Лобза Р.Д. Вода – это здоровье и долголетие. М. : Возрождение планеты, 1991.16 с.
3. Астапов В.М. Дети с нарушениями развития : хрестоматія. М. : Междунар.пед. академия, 1995. 260 с.
4. Биканов С.Р. Плавання в школі : навч.-метод. посіб. для вчителів фіз. культ. загальноосвітніх шкіл. Вінниця, 1999. 99 с.
5. Білоус Т. Педагогічні умови, які сприяють корекції психомоторики розумово відсталих школярів у процесі музично-ритмічної діяльності. *Дефектологія*. 2000. № 1. С. 27-30.
6. Білоусова С.В. Методика проведення корекційних занять з фізичної культури з розумово відсталими дітьми у спеціальних дошкільних навчальних закладах : навч.-метод. посіб. для студ. фак-ту фіз. культ. вищих навч. закл.. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 1999. 72 с.
7. Бондар В.І. Спеціальне навчання дітей з вадами розумового та сенсорного розвитку : стан і перспективи. *Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин* : наук.-практ. конф. : зб. матеріалів. К., 1994. С. 13-18.
8. Булатова М.М., Сахновський К.П. Плавание для здоров'я. К. : «Здоров'я», 1988. 136 с.
9. Вержиховська О.М. Теорія і спеціальна методика виховання дітей з особливостями інтелектуального розвитку: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2013.372с.

10. Вержиховська О.М., Рудзевич І.Л. Теорія і методика виховання дітей в спеціальній школі: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет Імені Івана Огієнко, 2016. 292с.
11. Висковатов Ю.И., Шелковникова В.В. Физическая культура и спорт во вспомогательной школе. Одеса : ЮУПУ, 1998. 80 с.
12. Висковатова Т.П. Психологические особенности подростков с отклонением в психическом развитии: учеб.-метод. пособ..Одеса : ПНЦ АПН Украины, 2003. 60 с.
13. Воронкова В.В. Обучение и воспитание детей во вспомогательной школе. М. : Школа-пресс, 1994. 416 с.
14. Выготский Л.С. Собр. соч. : в 6 т. /под ред. В.В.Давыдова. М. : Педагогика, 1982. Т. 2 : Проблемы общей психологии. 1982. 504 с.
15. Выготский Л.С. Собр. соч. : в 6 т. / под ред. А.М.Матюшкина. М. : Педагогика, 1983. Т. 3 : Проблемы развития психики. 1983. 368 с.
16. Григоренко В.Г., Сермеев Б.В. Теория и методика физического воспитания инвалидов. Одеса : ЮУПУ, 1991. 88 с.
17. Григорьев Д.В. Дети с нарушением интеллекта: особенности двигательного развития. *Адаптивная физическая культура*. 2000. № 3-4. С. 4-78.
18. Грицюк В.І. Активізація корекційно-виховної роботи в допоміжній школі засобами рухливих ігор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». К., 2000. 17с.
19. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі : початкова ланка / за ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. К., 2004. С. 113-115.
20. Дмитрієва І. Розвиток і корекція художнього сприймання в теорії олігофренопедагогіки. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 18-23.
21. Дубовис М.С., Короп Ю.О. Ігри та ігрові вправи для початкового навчання плаванню : посібник для вчителя. К. : Рад. шк., 1991. 141 с.

22. Єдинак Г. Рухова діяльність у реабілітації школярів з обмеженими психофізичними можливостями. *Спортивний вісник Придніпров'я* : наук.-теорет. журнал Дніпропетр. держ. ун-ту фіз.культ. і спорту. 2004. № 6. С. 127-135.
23. Еременко И.Г. Олигофренопедагогика. К. : Вища шк., 1985. 328 с.
24. Забрамная С.Д. Психолого-педагогическая диагностика умственного развития детей : учеб. для студ. дефектол. фак-тов пед. вузов и ун-тов. 2-е изд., перераб. М. : Просвещение : Владос, 1995. 112 с.
25. Загальна психологія : підруч. / за заг. ред. акад. С.Д. Максименка. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.
26. Зарічанська Л.О. Вплив занять з плавання на функціональний стан дітей 7-10 років. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні* : зб. наук. праць. Рівне : Принт-Хауз, 2001. Вип. 2. С. 217-220.
27. Касьянова Е.В., Базилюк Т.А., Кувшинчиков И.М. Целесообразность занятий в водной среде лиц с ограниченными возможностями. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичної культури і спорту* : зб. наук. праць / за ред. С.С.Єрмакова. Харків-Донецьк : ХДАДМ (ХХПІ), 2004. С. 143-148.
28. Клименко В.В. Психологія спорту : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.. К. : МАУП, 2007. 432 с.
29. Коваль В.В. Коррекционные игры во вспомогательной школе. *Дефектология*. 1991. № 5. С. 45.
30. Козленко М.О. Професійно-прикладне фізичне виховання учнів допоміжної школи. *Інтеграція аномальної дитини в суспільній системі соціальних відносин* : всеукр. конф. : матеріали. К., 1994. С. 65-67.
31. Козленко М.О. Теорія і методика корекційно-розвиваючої роботи в системі фізичного виховання учнів спеціальної школи: автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». К., 1993. 45 с.

32. Козленко М. О. Формування інтелектуального компонента рухових дій в учнів допоміжної школи. *Дефектологія*. 1988. № 3. С. 6-8.
33. Козленко Н.А. Особенности двигательных нарушений у учеников вспомогательных школ и коррекция их средствами физкультуры : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика». К., 1962. 18 с.
34. Козленко Н.А. Физическое воспитание учащихся вспомогательной школы . К. : Рад. шк., 1987. 112 с.
35. Козленко Н.А. Физическое развитие учащихся вспомогательной школы. *Дефектология*. 1994. № 1. С. 26-29.
36. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 384 с.
37. Кускова С.Я., Орленко Н.А. Педагогічні умови впливу музичного супроводу на психологічний стан студентів під час занять з фізичного виховання. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. праць з галузі фізичної культури і спорту. Львів : ЛДФК, 2006. Вип. 10, т. 4.2. С. 381-385.
38. Лабудова Е., Ярембак Л. Тестирование пловцов с умственной отсталостью . *Олімпійський спорт і спорт для всіх: проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації* : IV між народ. наук. конгрес. К., 2000. С. 610.
39. Лянной Ю.О. Інвалідний спорт : навч.-метод. посіб. для студ. спец. «Фізична реабілітація», «Фізична культура», «Олімпійський і професійний спорт інвалідів». Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2000. 208с.
40. Мастюкова Е.М. Ребенок с отклонением в развитии : ранняя диагностика и коррекция. М. : Просвещение, 1992. 95 с.
41. Михайлова Н. Рухливі ігри як засіб фізичної реабілітації дітей з розумовими вадами. *Спортивний вісник Придністров'я* : наук.-теорет. журнал Дніпропетр. держ. ін-ту фіз. культ. і спорту. 2004. № 6. С. 90-92.

42. Міхеєнко О.І. Оздоровчий вплив плавання на організм людини. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001. 36 с.
43. Мозговой В.М. Развитие двигательных возможностей учащихся коррекционной школы . М. : Олма-Пресс, 2001. 285 с.
44. Никитский Б.Н. Плавание : учеб. для студ. фак-та физ. восп. пед. ин-тов по спец.. М. : Просвещение, 1981. 304 с.
45. Певзнер М.С. Психическое развитие детей с нарушением умственной работоспособности. М. : Педагогика, 1982. 104 с.
46. Програми з фізичної культури спеціальних загальноосвітніх шкіл інтенсивної педагогічної корекції. Підготовчий, 1-9 класи / за ред. М.О.Козленко. К. : ІСДО, 1994. 32 с.
47. Психологічне забезпечення психологічного і фізичного здоров'я : навч. посіб. / за ред. М.С.Корольчук, В.М.Крайнюк, А.Ф.Косенко, Т.І.Кочергіна К. : ІНК ОС, 2002. 272 с.
48. Раку С.Б. Коррекция психомоторных нарушений у умственно отсталых школьников в пубертатном периоде : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика». Одесса, 1997. 19 с.
49. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов по спец. № 2111 «Дефектология». 2-е изд., перераб. и доп. М. : Просвещение, 1979. 192 с.
50. Сергієнко Л.П. Тестування рухових здібностей школярів. К. : Олімп. літ., 2001. 440 с.
51. Синьов В.М., Кобернік Г.М. Основи дефектології : навч. посіб. К. : Вища шк., 1994. 143 с.
52. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини : підруч. .К. : Знання, 2008. 359 с.
53. Теория и методика физического воспитания : методика физического воспитания различных групп населения. Т. 2 / под ред. Т.Ю.Круцевич. К. : Олімп. лит., 2003. 391 с.

54. Ткаченко В.В. Адаптивная физическая культура как средство психофизической реабилитации детей-инвалидов. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : зб. наук. праць / за ред. С.С.Єрмакова. Харків-Донецьк : ХДАДМ (ХХП), 2004. С. 98-104.

55. Томенко О.В. Навчання плаванню дітей-інвалідів з ушкодженнями опорно-рухового апарату з використанням методів контролю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Луцьк, 2000. 19 с.

56. Тучак А.М. Коррекция недостатков в развитии двигательных качеств у учащихся 1-4 классов вспомогательной школы в процессе физического воспитания : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика». Одесса, 1993. 16 с.

57. Ушакова М. Плавание в системе средств социальной и *Олімпійський спорт і спорт для всіх : проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини і реабілітації* : медичинської реабілітації дітей-інвалідів с порушеннями інтелекту. міжнар. конф. : матеріали. К., 2000. С. 25 – 30.

58. Харченко Л. Корекція психомоторики дітей 9-10 років з легкою формою розумової відсталості засобами рухливих ігор. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. праць з галузі фізичної культури і спорту. Львів : ЛДІФК, 2004. Вип.8, т. 2. С. 371-376.

59. Харченко Л.Л. Теоретико-методичні аспекти застосування ігрового методу фіз. виховання у розвитку психомоторики дітей з порушеннями інтелекту молодшого шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Львів, 2004. 21 с.

60. Шеремет Б.Г. Основы физического воспитания во вспомогательной школе. Одесса : ППУ, 1996. 74 с.

61. Яримбаш К.С. Педагогічні основи корекції рухової сфери слабозорих підлітків засобами плавання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». К., 2006. 21с.